

Bir Vapurdan 93 Harbine Bakmak: Mersin Vapuru Hadisesi ve Rusya'da Osmanlı Savaş Esirleri*

Mesut Karakulak**

Giriş

1495 yılında İstanbul'a gelen Rus elçisi *Mihail Andriyeviç Pleşçeyev'in* II. Bayezid'in huzuruna çıkışıyla başlayan Osmanlı-Rus diplomatik ilişkileri çok sayıda savaş, barış ve yüzyıllarca çözülemeyen sorunu da beraberinde getirmiştir¹. İki imparatorluk arasında asırlar boyunca devam eden bu mücadele kahir ekseriyetle Rusların üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Tabiatıyla sınırlar değişmiş, göçler yaşanmış esir teatisine girilmiştir. Bir bakıma Osmanlı-Rus harpleri iki ülkenin dünya realitesinde gelişmişlik düzeylerinin belirlendiği bir arena haline dönüşmüştür. Bilhassa XIX. yüzyılda yapılan savaşlar iki ülke açısından savaş teknolojisinin sınırdığı, daha yüksek teknolojiye sahip tarafın üstün geldiği mücadelelerdir ve sonuçları itibarıyla neredeyse tüm dünya bu mücadeleden etkilenmiştir. Osmanlı-Rus rekabetinde yeni nesil savaşın ilk örneği 1853-1856 yılında yaşanmıştır. Beynelmilel rekabetin yol açtığı Kırım Harbi'nde yeni sanayi teknolojileri, silahlar, buharlı gemiler ve iletişim vasıtaları devreye girmiştir². Osmanlı İmparatorluğu safında yer alan İngiltere, Fransa ve Piemonte koalisyonu Orta Asya'da, Uzak Doğu'da Avrupa ve Kafkaslarda güç merkezi olmaya başlayan Rus İmparatorluğuna karşı yeni askeri teknolojilerini deneme fırsatı bulmuştur. Öyle ki Ruslar, Batı'nın askeri sefer organizasyonu ve teknolojileri karşısında o güne kadar taktiksel ve stratejik varsayımlarının tümünün hatalı olduğu gerçeği ile karşılaşmıştır. Dahası İngiltere ve Fransa'nın modern filoları karşısında Rus komutanlar yeni duruma uygun strateji geliştirmekte yetersiz kalmıştır. Bilhassa vadesi geçmiş Rus gemileri çağın en önemli keşiflerinden olan buharlı gemileri kullanan müttefik

* Bu çalışmanın kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen V. V. Poznahirev ve Alfina Sıbgatullina'ya minnettarım.

** Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu/TÜRKİYE, mesut.karakulak@hotmail.com ORCID: 0000-0002-0142-9170

1 V. Teplova, *Russkie Predstaviteli ve Tsargrade 1496-1891*, İstoriçeskiy Oçerk, Saint Petersburg 1891, s. 3.

2 Orlando Figes, *Kırım Son Haçlı Seferi*, YKY, İstanbul 2012, s. 19.

donanmaları karşısında taktiksel olarak oldukça yetersizdi. Haliyle bu savaş Ruslar için bir travmaya neden olmuştur³. Buna karşın yıkıcı sonuçları olan Kırım Savaşı bir yönüyle Rus Çarlığında topyekûn bir modernizasyonun da başlamasını sağladı. Askeri sivil ve sosyo-ekonomik pek çok alanda uygulamaya geçirilen reform hareketleri XIX. yüzyıl Rusya'sının endüstriyel kapitalizmin gelişiminin önünü açtı. Özellikle askeri alanda yapılan modernizasyon 1877-78 Osmanlı-Rus Harbinde neticelerini verdi⁴.

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi her iki imparatorluk için de çetrefilli bir savaş olmuştur. Ancak modernleşme bağlamında önemli bir yol alan Rusların kesin üstünlüğü ile sonuçlanan bu savaş birçok cephede devam etmiş ve birbirinden bağımsız pek çok başarı, kahramanlık ve fedakârlık hikâyesini de içinde barındırmıştır. Hem Türk hem de Rus tarihçiliğinde bu savaş üzerine pek çok çalışma mevcuttur. Her ülke kendi tarihini oluştururken anlatıları ekseriyetle başarılar üzerine inşa etmiştir. Dolayısıyla başarı üzerine kurgulanmış tarih yazımı milli duygu ekseninde faydacı görünse de dönemin gerçekliğinin gözden kaçmasına sebebiyet verir. Öte yandan çalışmaların ekseriyetle askeri ve siyasi tarih bağlamında sınırlı tutulması Karadeniz'in iki kıyısında bulunan imparatorluklar arasında yüzyıllardır devam eden savaşların kültürel etkileşim yönünün ortaya konmasının önüne geçmiştir. Çalışmamıza konu olan "Mersin Vapuru Hadisesi" bu bağlamda Osmanlı Rus denizcilik organizasyonunun test edilebileceği örnek bir olaydır. Detaylarını anlatacağımız olayın Osmanlı bakış açısından belirgin tarafı hadisedeki suiistimal ve bu suiistimale verilen tepkidir. Bu bakımdan yapılan çalışma bir nevi dönem eleştirisi olarak kabul edilebilir. Ayrıca Osmanlı vapurunun Ruslar tarafından kaçırılış hikâyesi ve esir edilen askerlerin Rusya'daki gündelik hayatlarına dair elde ettiğimiz veriler Rus toplumunun Türk esirlere bakış açısını yansıtır niteliktedir.

Rusya'daki Esir Türkler

Rus resmi rakamlarına göre 1877-78 Osmanlı Rus Harbinde 90 bine yakın Balkan cephelerinde olmak üzere toplamda 113 bin Osmanlı askeri esir edildi. Esir edilen Osmanlı askerleri Rusya'da 7 bölgede tutuldu. Aşağıdaki tablo bu esirlerin dağılımını ve hangi bölgelerde tutulduklarını gösterir⁵.

- 3 Jacob W. Kipp, "Consequences of Defeat: Modernizing the Russian Navy, 1856-1863", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge, Bd. 20, H. 2, Juni 1972, s. 210.
- 4 Murat Nalçacı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sürecinde Rusya Ordu", *Tarih Dergisi*, S. 54, 2011/2, İstanbul 2012, s. 150-153.
- 5 A. L. Samoviç, "Turetskiye Voyennoplennyye 1877-1878 gg Razmeshchenye, Soderzhaniye, Vzaimootnosheniya s Naseleniyem Rossyskikh Gubernyy", *Kafedra istorii Voyennoy Universitet, Sadovaya-Kudrinskaya*, 26/40, Moskva, Rossiya s. 17.

Bölge	Esir Türü ve Sayısı		
	Paşa	Subay	Alt Rütbe
Petersburg	3	557	6510
Vilensky	6	985	13095
Kiev	-	98	3116
Odessa	2	25	2952
Kerson	10	736	11926
Moskova	5	1395	23388
Kazan	1	290	5553
Toplam	27	4086	66540
Genel Toplam	70.653		

Kaynak: RGVIA. – F. 400. Op. 3. – D. 2058. – L. 137.

Tabloda da görüleceği üzere XIX. yüzyılın büyük karşılaşmasında binlerce Osmanlı askeri Ruslar tarafından esir edilmiş ve belli bölgelere dağıtılmışlardır. Ancak esir kampları dışında da Türk esirlerin muhafaza edildiği şehirler mevcuttu⁶. Her esir edilişin mutlaka kendi başına bağımsız bir hikâyesi vardır. Bizim araştırma konumuza dâhil ettiğimiz Mersin vapur hadisesinin de kendine has bir kaçırılış öyküsü mevcuttur. Ancak esir Osmanlı askerlerinin arkalarında fazla sayıda günlük, hatıra veyahut yazılı bir kaynak bırakmamaları olaylar örgüsünün tümüyle aydınlatılması açısından müphem alanlar oluşmasına sebebiyet vermiştir. Neyse ki bahsi geçen konunun Rus ve Batı tarih yazıcılığında yer bulması ve bazı askerlerin günlük tutması konunun kısmen açığa kavuşmasını sağlamıştır. Rus kaynaklarının yanı sıra Osmanlı arşivinde az da olsa bu vapurun ele geçirilmesi ve sonrası gelişen olaylar hakkında malumat bulmak mümkün olmuştur. Osmanlı yönetiminin bu olay üzerinden bakış açısının tespiti çalışmamıza farklı kapılar açmıştır.

Mersin Vapuru Hadisesi

Kırım Savaşı'ndan sonra Rus İmparatorluğunun yeni Çarı II. Aleksandr pek çok alanda devrim niteliğinde reformlar yapmıştır. Bu reformlar arasında bilhassa donanmada yapılan yenilikler dikkat çekmektedir. Ancak Ruslar, Kırım savaşından 93 Harbine geçen kadar geçen sürede, hedefledikleri reform programını tamamlayamadan bu savaşa girmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu

6 V.V. Poznakhurev, *Ottomanskiye Voyennoplennyye v Rossii v period Russko-Turetskoy Voyny 1877–1878 gg.*, s. Petersburg 2017, s. 12.

nedenle Rusların harbi kazanması doğrudan reformların sonucu olmaktan öte Osmanlı askeri organizasyonun başarısızlığı ile de ilintilidir⁷. Özellikle Rusların Karadeniz’de Osmanlı donanmasına karşı savaş boyunca uyguladığı deniz politikalarından da bu durumu görmek mümkündür. Zira Ruslar Türk filosunun hareketlerini engelleyebilecek ve muharebe yapabilecek güçte değildi. Bu nedenle daha çok yardımcı kruvazörler ve torpido taşıyan istimbotlarla gece saldırıları yaparak Osmanlı donanmasına zarar vermeyi amaçlamışlardır. Açık denizlerde aktif olarak kullanmadıkları gemilerini ise kıyı güvenliğinin korunmasında görevlendirmişlerdir⁸.

Karadeniz’de cereyan eden savaşta Rusların en çok yararlandığı araç ise yardımcı kruvazörler oldu⁹. Kırım Savaşı reform hareketlerinin bir sonucu olan vapur kumpanyalarından donanma hizmeti için geçici süreliğine kiralanan ya da el konulan bu kruvazörler oldukça süratliydi ve taşıdıkları 120 mm.lik Krupp topları ile Karadeniz sularındaki Türk gemilerine karşı avantaj elde etmişlerdir. Savaş boyunca yaşanan hadiseler de bu durumu kanıtlar nitelikteydi. Örneğin 21 Haziran 1877’de Rus kruvazörleri Karadeniz Boğazından çıkan 10 kadar yelkenli ticaret gemisini kolaylıkla batırabilmişti. Bu haliyle Ruslar Osmanlı karşısında psikolojik üstünlüğü ele geçirmenin yanı sıra Karadeniz’deki Türk ticaretini de baltalamışlardır¹⁰. Keza 21 Temmuz’da Köstence açıklarında Fethibülent kruvazörü ile Rus kruvazörünün muharebe etmesi, 3 Ağustos’ta Şile açıklarında Ruslar tarafından batırılan 4 kayık hem Osmanlı donanmasında hem de halk arasında endişeleri son noktaya taşıdı¹¹. Rusların bu denli cüretkâr hareketleri

7 Ayrıntılı bilgi için bk. Murat Nalçacı, agm., s. 149-172.

8 Saim Besbelli, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Deniz Harekâtı*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1980, s. 56.

9 *Morskoy Sbornik*, C LVII. 1877, No:12, s. 17.

10 Örneğin Fransız Paquet Kumpanyası ve Fraissinet Kumpanyaları 1870’li yılların başında Karadeniz ve Aşağı Tuna limanlarına düzenli hatlar açmak istedi fakat Karadeniz’de Rus tehdidi dolayısıyla suların ısınması ve savaşın çıkması dolayısıyla iki kumpanya da anca 1878’den sonra hatlarını açabildiler. Ayrıca bir diğer Fransız kumpanyası Mesajeri Maritim de Rus tehdidine karşın bazı seferlerine son vermek zorunda kaldı. Bk. Süleyman Uygun, “Fransız Fraissinet Vapur Kumpanyası (La Compagnie Fraissinet) ve Osmanlı Limanlarındaki Faaliyetleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 24, 2018, s. 113; Uygun, “Karadeniz Sularında Paquet Kumpanyası (1878-1914)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 20, 2016, s. 146; Uygun, *Osmanlı Suları’nda Rekabet Mesajeri Maritim Vapur Kumpanyası (1851-1914)*, Kitap Yayınevi 2015, s. 78; Saim Besbelli, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri / 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Harbi / Deniz Harekâtı*, C III, s. 59.

11 Fevzi Kurtoğlu, *1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935, s. 108.

karşısında bir Boğaz Muhafızlığı kurularak emrine küçük bir filo verildi¹². Fakat benzer hadiseler artarak devam etti. Hatta aynı kruvazörler 12 Ağustos'ta Varna önlerinde bir yelkenli batırdı ardından yaşanan kovalamacada Rus kruvazör hızlı olması nedeniyle Sivastopol'e doğru uzaklaşarak kurtuldu¹³. Rus kruvazörlerin bu yöndeki hareketleri kıyı halkını da son derece telaşlandırmıştır. Ayrıca bölgede gerçekleşen kömür nakliyatının da aksamasına sebebiyet vermiştir. Hassaten Ruslar zayıf Karadeniz donanması ile istediklerine ulaşmış Osmanlı donanmasına ve tüccar gemilerine zarar vermişlerdir¹⁴.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı boyunca Rus kruvazörlerin en etkili saldırılarından biri karmaşık ilişkiler ağını da barından Mersin vapuruna yapılan saldırdır¹⁵. Fransa'da yayınlanan ve 93 Harbi için kaynak eser olarak kabul edilen *Russes et Turcs La Guerre D'Orient*, adlı çalışmaya göre hadise şöyle cereyan etmiştir.

“Baranov, 22 Aralık 1877'de Odesa limanından Rusya adındaki mühimmat ve top yüklü vapur ile Anadolu kıyılarındaki tüccar ve bazı kömür taşıyan Osmanlı gemilerini batırmak için yola çıktı. Karadeniz'de yol alırken ileride üzerinde dumanı tüten büyük bir vapur fark etti. Hemen dümeni değiştirerek o vapura doğru yönünü çevirdi. Bu vapur İstanbul-Trabzon arasında sefer yapan İdare-i Mahsûsa'ya ait üç direkli uskurlu bir vapurdu. İçerisinde askerler bulunuyordu. Derviş Paşa bu askerleri Rumeli ordusuna destek ve ikmal olması için göndermişti. Hava çok güzeldi, hiçbir düşman gemisi görünmüyordu. Bu vapur iki kruvazör eşliğinde gidiyordu ancak bilinmeyen bir sebeple onlardan ayrı düşmüştü. Bu esnada Rusya vapurunu gören kaptan hata yaparak ona doğru dümeni değiştirdi. Bu nedenle kaptan ihanetle suçlanacaktır. Baranov Mersin gemisine doğru bir top attı. Daha sonra Mersin gemisine yanaştı. Deniz subayı Zarin bir şalopeye binerek Mersin vapuruna gitti. Makinist ve kaptanlardan oluşan bir diğer şalope de vapura ulaştı. Vapurun kontrolü tamamen Rusların eline geçti. Sutkov, Mersin vapurunun kaptanlığına geçti. Bu Ruslar için çok memnuniyet verici bir sürpriz olmuştu. Vapurda 800 Türk askerinin yanı sıra Arap, Kürt, Çerkez, Zenciler ve Ermeni de bulunuyordu aynı zamanda 70 yaşında bir ihtiyar ve çocuklar da vardı. 26 Aralık günü

12 Saim Besbelli, *age.*, s. 59. *Morskoy Sbornik*, C CLVII. 1877, No:12, s. 17.

13 Mozgfsky, *Rus Karadeniz Filosu Tarihi*, Deniz Matbaası 1935, s. 51.

14 *Mirât-ı Hakikat*, İstanbul 1326, C II, s. 379-380; *Morskoy Sbornik*, CLXIII, 1877, No: 1, s. 5; *Morskoy Sbornik*, CLXIII, 1877, No: 11, s. 36.

15 Vapurun kaçırılışı hakkında raporlar için bk. *Morskoy Sbornik* S. CLXIV (164), 1878, No: 1, Morskaya Khronika, s. 31-35.

ufukta Kırım dağları görüldüğünde saat dokuz gibiydi. Nihayet saat 10'da vapurlar Kerson fenerinden geçerek Sivastopol'e ulaştı. Rusya vapuru devlete üç direkli pervaneli Junon vapuru tipinde bir vapur kazandırmıştı. 260 beygir gücündeydi. Vapurun değeri 180.000 ruble idi. Hapse atılan Türk askerinin sayısı 893 idi. İçlerinde bir binbaşı, 4 üst düzey subay, 9 alt düzey subay, vapurun kaptanı, makinist bir kurye bir posta işçisi, 12 kadın, 6 çocuk 21 yolcu, 26 mürettebat bulunuyordu. Vapurda aynı zamanda biraz altın, 8 pud gümüş, mecidiye nişanı gibi değerli ganimet de mevcuttu. Aynı zamanda pirinç, elma, yağ ve tütün yüklü idi. Kadınlar ve çocuklar Odesa'ya götürüldü. Daily News'te bu olay haber olmuştu¹⁶.

Bu anlatıya binaen Rus vapurunun tamamen tesadüfi olaylar silsilesi neticesinde bir Osmanlı vapuruna rastlamasıyla birkaç önleme hareketi yaparak içerisinde önemli sayıda askeri çok da strateji geliştirmeden ele geçirdiğini çıkarabiliriz. Ancak Osmanlı Donanmasının Karadeniz sahillerini neredeyse abluka altına aldığı bir süreçte Rus kruvazörünün bir Osmanlı vapurunu kaçırması Osmanlı yöneticileri tarafından hiç de normal karşılanmamış hatta savaşı yakından takip eden Avrupa basınında Mersin vapuru hadisesi ayrıntılı bir biçimde yer bulmuştur¹⁷. Rus kruvazörlerinin sık bir şekilde Osmanlı payitahtına bu kadar yakın mesafelere kadar yaklaşıp saldırılar yapması Osmanlı bahriyesi subaylarının halk nezdinde alay konusu olmasına sebebiyet vermiştir¹⁸.

Savaş cephelerinde art arda alınan mağlubiyetler ve akabinde gelen Mersin Vapuru hadisesi halk arasındaki şayiaları olabildiğine arttırdı. Hatta vapurun kaptanının Rus asıllı olduğu söylentiler arasındaydı¹⁹. Savaşı yakından takip

16 IREMAM, (L'institut de Recherches et d'etudes sur les Mondes Arabes et Musumans) Özel Arşivi ve Kütüphanesi, 4-21185, *Russes et Turcs La Guerre D'Orient, Vol 2*, Paris 1878, s. 906-908.

17 *The Times*, 14 Ocak 1878, s. 5; *The Times*, 15 Ocak 1878, s. 5; *The Guardian*, 14 Ocak 1878, s. 5; *The Guardian*, 23 Ocak 1878, s. 6.

18 Mahmud Celalettin Paşa Mirat-ı Hakikat adlı eserinde bu olaylar hakkında aynen şöyle bahseder; *Rusya'nın Karadeniz'de hiç savaş gemisi yokken posta vapurlarına toplar yerleştirerek bunları korsanlıkta kullanmayı itina gösterdiğinden ve kuşatma görevli gemilerimizin ise vazifelerine yapmaya özen göstermediklerinden, Rus vapurları Karadeniz'deki Osmanlı sahillerine fırsat buldukça taarruz ediyorlar ve tüccar gemilerine el koymak gibi zararlardan kaçınmıyorlardı. Hatta bir defasında İstanbul'un anahtarı olan Karadeniz Boğazı açıklarına kadar saldırdılar ve Osmanlı posta vapurlarından birini içindeki yolcu ve eşya ile birlikte zaft edip götürdüler. Bu kadar kuvvetli donanmamız mayın korkusu yüzünden hareketten aciz kalmış sanki Osmanlı Devleti'nin hiç deniz kuvveti yokmuş gibi vakit geçirildi. Hatta İstanbul boşboğazları, deniz subaylarına rastladıkça "Beyefendi mayın var, kaldırma yavaş bas" diye alaylı bir gülümseme ile tahkir ediyorlardı.* Mahmud Celalettin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, s. 34.

19 Fevziye Abdullah Tansel, "Memleketimizde 1908'den Önce Rusların Gizli Çalışmaları ve Namık Kemal'in Komünizm, Sosyalizm Hakkında Düşünceleri", *Türk Kültürü*, C 7, S. 75, s. 195.

eden *The Times* ve *The Guardian* gazeteleri de aynı durumu manşetlerine taşıdı²⁰. Geminin kaçırıldığı haberini alan İngiltere'nin Odesa konsolosu da durumdan hiç hoşnut değildi²¹. Çok geçmeden Bahriye Nazırı Said Paşa hakkında meclise bu şayialara açıklık getirmesi için gensoru verildi. Halep Milletvekili Nafi Efendi, Said Paşa'ya Karadeniz'in Rus sahili kısmen abluka altına alınmışken nasıl olur da Rus tüccar gemilerinden bozma vapurların Karadeniz kıyılarına saldırı yaparak İstanbul boğazına kadar gelebilmelerini açıklamasını istedi²². Said Paşa, Osmanlı donanmasının zaten 12 kıta gemiden oluştuğunu eldeki imkânlarla Batum'dan Venedik körfezine kadar tüm sahilin muhafaza edilmeye çalışıldığını, Rusların birkaç tane hızlı gemisi ile yaptığı tacizler ile bahriyenin tüm gayretinin görmezden gelinemeyeceğini ayrıca gece gündüz cepheden cepheye asker nakli ve kömür temini için pek çok vapur kiralandığını zaten vapurların birçoğunun arızalandığını ve tamire muhtaç olduğunu belirtmiştir²³. Bunun üzerine araya giren Aydın vekili Hacı Ahmed Efendi, Bahriye Nazırı Said Paşa'nın cevaplarının hiç de yeterli olmadığını belirterek Mersin vapurunu kaptanlarının Dalmaçyalı olduğuna dair çıkan haberlerin doğru olup olmadığı konusunda bilgi istemiştir. Bahriye Nazırı Said Paşa cevaben Mersin vapuru kaptanları hakkında bir bilgisi olmadığını ancak vapurun Trabzon limanından ayrılmadan önce bazı casusların faaliyet yürüttükleri duyumunu aldığını belirtmiştir. Said Paşa'dan sonra konuşmaya dâhil olan mebus ve kurmaylar konuyu bambaşka bir mecraya çekerek yaşanan hadise üzerinden Osmanlı bahriyesinin savaş boyunca görevini icra edemediği eleştirilerini dile getirmişlerdir. Bu eleştirilere tepki gösteren Said Paşa donanma olmasaydı Rusların az sayıdaki vapurlarının Karadeniz'i şimdiye kadar zapt edeceğini savunmasını yapmıştır. Ancak vekillerin yaşanan bu hadise karşısında eleştirileri devam etmiştir. Billhassa kaptanın kim olduğunun bilinmemesi bu kadar hassas bir dönemde Rus asıllı birinin asker nakli için görevlendirilmesi, mebusları olayın suiistimaller zincirinin bir neticesi olduğu düşüncesine itmiştir.

20 *The Times*, 14 Ocak 1878, s. 5; *The Times*, 15 Ocak 1878, s. 5; *The Guardian*, 14 Ocak 1878, s. 5; *The Guardian*, 23 Ocak 1878, s. 6.

21 Baranov, *Sbornik Voyennykh Razskazov Sostavlenykh Ofitserami-Uchastnikami Voyny 1877-1878*, Tom I, S. Petersburg 1878, s. 413.

22 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, "Mersin Vapuru Hadisesi", İ. 5, 24 Aralık 1293, C 1, s. 86.

23 Aynı durumda kalan Avrupalı devletler özellikle İngiltere ve Fransa tüccar vapurlarına geçici süreliğine el koyarak, hemen bu vapurlara top ve silah yüklemekte askeri fırkateynler haline getirmekteydi. İdare-i Mahsusası Şirket-i Hayriye gibi kumpanyalarda onlarca gemi varken askeri tersanelerin yetersizliğinden olsa gerek böyle bir girişimde neden bulunmadıkları akillara gelmekte. Burhan Çağlar, *İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)*, Arı Sanat Yay., İstanbul 2010, s. 33; *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, "Mersin Vapuru Hadisesi", İ. 5, 24 Aralık 1293, C 1, s. 86-87.

Fakat Bahriye Nazırının konu hakkında ayrıntılı malumatının olmaması olayın aydınlatılmasında en büyük engel olmuştur²⁴.

Yapılan bu eleştiriler karşısında gözler Osmanlı Donanması'nın modernleşmesinde önemli katkıları olan Hobart Paşa'ya çevrilmişti. 93 Harbinde Karadeniz'deki donanmanın komutanlığına getirilen Hobart Paşa bu eleştirilere cevap niteliğinde bir mektubu *Levant Herald* gazetesinde yayınladı²⁵. Paşa eleştirileri haksız bulunduğunu belirterek donanmanın vazifesini tümüyle yerine getirdiğini, dolayısıyla donanmanın sevk ve idaresi sayesinde orduların ikmalinin sağlandığını, cepheden cepheye 40 binden fazla asker taşındığını ancak teknik bakımından Rusların hızlı gemilerine karşı savaş gemilerinin yetersiz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca mevcut donanmadaki kömürün kalitesizliği vapurların gerekli hıza çıkmalarını engellediği gibi bakımlarının yapılmadığını ve askerlerin çok bitap bir halde olduğunun da altını çizmiştir²⁶. Hobart Paşa'nın cevabi metninden Mersin vapuru hakkında gerekli bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Hatıralarında da bu menfi olay hakkında bir satır dahi geçmemektedir. Ayrıca Hobart Paşa'nın resmi bir hüviyetteki açıklamayı gazetelerden yapması da manidardır. Kamuoyunu teskin etmek adına siyasilerin teşvikiyle yapılmış bir açıklama olması muhtemeldir.

Osmanlı-Rus Harbi boyunca yaşanan en elim olaylardan biri olan bu hadise haliyle birtakım suiüstimler barındırdığı için kimse sorumluluk üstlenmemiştir. Kamuoyunun büyük tepkisine yol açan bu olayın üzeri bir bakıma Osmanlı sivil ve askeri bürokratları tarafından kapatılmıştır. Hadisenin karşı cephesinde yer alan Ruslar için ise durum tamamen farklıydı ve olay örgüsü bir zafer olması dolayısıyla tüm ayrıntıları ile kaydedilmiştir. Mersin vapurunu ele geçiren 2. Kaptan Baranov'un merkeze gönderdiği raporlar ve kaleme aldığı hatıraları olayların detayını ortaya koymaktadır. Baranov hatıralarında olayı şöyle aktarmaktaydı:

“Rus vapur şirketinden alınan Rusya vapuru kısa sürede savaş gemisine dönüştürüldü. 12 Ağustos 1877'de vapura savaş sancağı çekildi. Bir sonraki gün ise vapur için 200 kişilik bir ekip kuruldu. Vapurda birinci sınıf kamaralar yerine 9 inçlik toplar yerleştirildi. Vapur 13'ü subay olmak üzere 300 kişilik mürettebat için uygun hale dönüştürüldü. Gemiye 1 adet 9 İnçlik ağır top, 6 adet 8 inçlik, 3 adet 6 inçlik hafif top ve 4 adet 9 kiloluk ve 4 küçük Enkstrema marka silah yerleştirildi. Vapurun iki yanına asılı duran dört

24 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, “Mersin Vapuru Hadisesi”, İ:5, 24 Aralık 1293, C 1, s. 87-88.

25 Ayrıntılı bilgi için bk. *Hobart Paşa'nın Anıları*, çev. Derin Türkömer, haz. Kansu Şarman, İş Bankası Yay., İstanbul 2015,

26 IREMAM, 4-21185, Russes et Turcs La Guerre D'Orient, Vol 2, Paris 1878, s. 903-904.

mayın filikası hazır beklemekteydi. 11 Aralık'ta denize açılma kararı alındı. Ancak vapurun rotası mürettebat da dahil herkesten gizlendi. Odesa'dan hareket eden geminin rotası İstanbul olarak biliniyordu. Baranov sadece Oçakov'daki Karadeniz filosunun başında bulunan Arkas'a geminin birkaç ekipman almak için oraya doğru yola çıktığını bildirmişti. Gerçekte ise; gemi Oçakov'a değil güneye doğru yöneldi. Asif hedef Karadeniz kıyılarında Bender-Ereğli bölgesinde bulunan kömür depolarını yok etmek ve orada herhangi bir düşman gemisi ile karşılaşılırsa batırmaktı. 13 Aralık'ta Sabah 7 civarında Karadeniz kıyılarına yaklaşıldığında yoğun bir sis etrafı sarmaya başladı. Çok geçmeden Türk filosuna ait bir vapur tespit edildi. Hemen harekete geçirilerek top atışı yapıldı. Çok geçmeden 3. Top atışının sonunda Türk vapuru motorunu durdurdu ve ateşkes bayrağı açtı. Ancak bu bir tuzak olabilirdi. Belki de güverte saldırısı için plan yapılmaktaydı. Bu nedenle silahlar vapura yönlendirildi. Teğmen Zarin de iki mayını dipten yollamak üzere hazırladı. Fakat herhangi bir direnişle karşılaşılma. Esir hukukuna riayet edileceğini belirten mavi haçlı bayrak açıldı. Daha sonra 2. kaptan Sutkov ve 5'i subay olmak üzere 25 kişilik ekip gemiyi teslim aldı. Çok vakit kaybetmeden kontrolü alınan vapurun dümeni Sivastopol'e doğru yönlendirildi. Vapurun içinde yüzlerce asker vardı. Bu nedenle Sutkov esirlerin silahlarını teslim etmesini emretti. Kısa sürede vapurdaki silahlara el konuldu. Ancak az sayıda asker silahını vermek istemedi. Teğmen Zarin silahını vermeyen esirleri güverteden attı. Akabinde silahını teslim etmekte isteksiz davranan esirlerin hepsi sakladıkları çakıları bile teslim etti. Hatta bir esir sakladığı çatalı verdi. Vapur tamamen teslim alındıktan sonra bir vapur bize doğru yaklaşmaya başladı. Üzerimize hızlı bir şekilde yönelen bu vapuru ilk başta Mersin'i kurtarmaya gelen Osmanlı zırhlısı sandık. Neyse ki bu yolcu taşıyan bir Avusturya buharlısıydı. Aslında o vapuru da esir alabilirdik. Ancak kıyıya çok yakındık ve Hobart Paşa'nın filosunun Sinop'a konuşlandığı bilgisi bizi bu girişimden vazgeçirdi. Bir sonraki gün sabah 7 gibi Kırım kıyılarını gördük ve en sonunda Sivastopol'e ulaştık”²⁷.

Avusturya vapurunun Rus vapuruna yaklaştığı sırada komutayı ele alan 2. Kaptan Sutkov'un Baranov'a gönderdiği raporlar o esnada gemide yaşananlar hakkında daha fazla ayrıntı vermektedir;

“Öncelikle vapura nöbetçileri yerleştirdim. Makine dairesini Türklerden

27 Vzyatiye Turetskogo Transporta Mersina” *Sbornik Voyennykh Razskazov Sostavlenykh Ofitserami-Uchastnikami voyny 1877-1878*, Tom I, S. Petersburg 1878, ; *Morskoy Sbornik* S. CLXIV (164), 1878, No: 2, Morskaya Khronika, s. 16-23.

teslim almak için emrimiz altında bulunan mekanikçileri organize ettim²⁸. Ardından emirlerinizin en önemlisi ve riskli olan esirlerin silahlarına ortamı tedirgin etmeyecek bir biçimde el koymaya başladım. Bunu yaparken hiçbir Türk askerini aşağılamadım ve rencide etmedim. Tabii ki bizim askerlerimizin de gözü pekliği işlemi kolaylaştırdı. Ancak tam bu esnada bir vapur bize doğru yaklaşmaya başladı. Görünen o ki vapur Avusturya yapımıydı²⁹. Bu esnada bu vapuru gören 1000 civarındaki Türk askerinin tamamının silahları teslim alınmamıştı. Biz yeterince huzursuz bir durum içerisindeydik ve bu durum sert önlemler almamızı gerektirmekteydi. Vapurun birinci ve ikinci kısımlarında yer alan bölmelerin kapaklarının açılmasını emrettikten sonra yardımcılarıma tüm esirlerin derhal aşağı inmelerini emrettim. Ancak bu emirlerimin ardından Teğmen Zarin Türklerin bu konuda isteksiz olduklarını bildirdi. Ben de Teğmen Zarin ve diğer subaylara en sert önlemlerin alınmasını ve kaptan mahalli etrafında yer alan askerlerin silahlarının ateş pozisyonuna alınmasını emrettim. Kendim ise revolverimi çıkararak esirlerden birisinin başına ateş ettikten sonra emirlere uyulmaması halinde kime denk gelirse ateş edeceğimi söyledim. Ayrıca Teğmen Zarin çevirmen vasıtasıyla emirlere uymayan ilk kişiyi geminin direğine asacağımı söyledi. Daha sonra herkes silahını teslim etti. Avusturya gemisinin yaklaşması onları heyecanlandırmıştı. Fakat onları kurtaran olmadı. Onlara öğlen yemeği ve kahve söyledim. Ve daha sonra uyudular³⁰.

Baranov'un kendi hatıralarında verdiği ilk rapordan vapurun ele geçirilişi sürecini daha ayrıntılı öğrenebiliyoruz. Bu raporda dikkat çeken husus Baranov'un Rusya vapuru güzergâhını kendi üstleri dâhil olmak üzere kimse ile paylaşmamasıydı. Aslında bu durum Mersin vapuru kaptanı üzerindeki şaibeleri kuvvetlendiriyordu. Hatta Baranov bir başka raporunda ise Trabzon'dan İstanbul'a içi askerle dolu vapurların hareket ettiğini bildiğini söylemesi; Mebusan meclisinde tartışılan *bazı casusların Mersin vapuru güzergâhını önceden Ruslara bildirdikleri* bilgisini doğrular nitelikteydi³¹. Asıl ilginç durum ise Baranov'un Mersin vapurunun bu kadar kolay ele geçirilmesi hakkında esirleri sorgulayarak aldığı bilgilerdi. Esirlerin anlatımıyla "Mersin vapuru Osmanlı yönetimi için bazı malların taşınması için Fransız firmasından alınan "Şelif" adlı buharlıydı. Vapur, Batum ve Trabzon'dan asker

28 (Russkiy Gosudartvennyi Arhiv Morskogo Flota-Rus Bahriye Arşivi) RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 58.

29 RGA VMF. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 59.

30 RGA VMF. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 59-60.

31 Baranov, *Sbornik Vöyennykh Razskazov Sostavlenykh Ofitserami-Uchastnikami voyny 1877-1878*, s. 413.

ve yolcuları aldıktan sonra İstanbul'a da uğrayarak Varna'ya gitmişti. İçerisinde birlik komutanı bir Binbaşı, 14 subay ile beraber 750 kişilik piyade birliği vardı. Ayrıca hareme ait kadınlarla birlikte pirinç, elma ve ceviz gibi malları taşıyan 13 kadar tüccar da yolcular arasındaydı. Aslında Mersin vapuru Trabzon'dan hareket ederken iki harp gemisi tarafından korunan 3 vapurdan oluşan konvoyla hareket etmekteydi. Ancak vapur sebebi bilinmeyen bir nedenden dolayı konvoydan ayrı düştü. Ardından Rusya gemisi ile karşılaşıldı ve Mersin vapurunda bir kargaşa hâsil oldu. Vapurdaki deniz subayları Rus gemisi ile çarpışmayı isterken geriye kalan karacı askeri erkânı teslim kararı almayı uygun gördü. Ancak teslim kararında etkili olan kişi Slav kökenli olan vapur kaptanı oldu³².

Baranov'un bu sorgusundan sonra olay örgüsü daha net bir hal almaktaydı. Anlaşıldığı üzere Baranov veyahut Rus askeri yetkilileri ile Mersin vapuru kaptanı arasında karmaşık bir ilişki söz konusuydu. Ya da Mersin vapuru kaptanının bilgi akışı sağladığı işbirlikçileri vardı. Zira Mersin vapurunun kendisini koruyan Osmanlı zırhlılarından ayrılması, Rusya vapuru ile karşılaşması ve kolaylıkla teslim olması tümüyle tesadüfi olaylar zincirinin bir neticesi değildi. Bu durumu Baranov'un Karadeniz Filosu komutanı Amiral Arkas'a³³ gönderdiği telgraflardan anlamak mümkündür. 14 Aralık'ta vapur kaptanı dışında 10 subay ve 700 askerin ele geçirildiğini bildiren Baranov, vapur kaptanı ile ilgili ne yapılması gerektiği hakkında bilgi istemektedir.³⁴ Akabinde 18 Aralık'ta Arkas da Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Lesovski'ye bir telgraf çekerek; bugün yakalanan Slav asıllı kaptan hakkında nasıl bir işlem yapılması gerektiğini sordu³⁵. 20 Aralık'ta Amiral Lesovski tarafından Arkas'a gelen cevap gemi kaptanının durumunun Genel Kurmay Başkanlığı tarafından en kısa zamanda görüşüleceği şeklindeydi³⁶. Mersin vapurunun ele geçirilişinde önemli bir aktör olan vapur kaptanının durumu Rus bürokrasisini de haliyle bir çıkmaza soktu. Açık olarak bir iş birliği yapıldığına dair bir bilgi olmasa da üst düzey komutanların bir vapur kaptanının durumuna bu kadar dâhil olmaları, bazı şüpheleri destekler niteliktedir. Zira 22 Aralık'ta Arkas, Levoski'ye çektiği telgrafta kaptanın Avusturya Vatandaşı Dalmaçyalı bir

32 *Morskoy Sbornik* S. CLXIV (165), 1878, No: 3, Morskaya Khronika, s. 2-10. Vzyatiye Turetskogo Transporta Mersina" *Sbornik Voyennykh Razskazov Sostavlenykh Ofitserami-Uchastnikami voyny 1877-1878*, Tom I, S. Petersburg 1878.

33 Nikolay Andreyevich Arkas için bk. *General Adyutant Admiral, Nikolay Andreyevich Arkas, Biograficheskyy Ocherk Sostavlennyy A. M. Denisovym*, Sevastopol 1877.

34 RGA VMF. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 16-17.

35 RGA VMF. F. 243. Op. 1. D. 8111. L. 27.

36 RGA VMF. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 66.

Katolik olan Luka Petrovich olduğu bilgisini vererek onun Nikolayev'de kalmak istediğini bildirmiştir³⁷. Bu tarihten sonra Rus arşivlerinde Luka Petrovich ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak 93 Harbi bitiminden sonra savaş esirlerinin iadesi gerçekleştirildiğinde Mersin Vapuru hadisesinin bir başka boyutu ortaya çıkmıştır. Ruslar vapuru ele geçirmeden önce vapurun içerisinde bulunan bir miktar para yağma edilmişti. Esarete geçen süre zarfında bu meselenin üstü kapanmıştır. Paraları yağma edilen askerler ve tüccarlar Ruslar tarafından Osmanlı'ya iade edildiklerinde şikâyetleri üzerine bu durum ortaya çıkmıştır. Anlaşıldığı üzere vapur kaptanı Luka Petrovich ve işbirlikçileri ki bunlar arasında üst düzey Osmanlı askerleri de mevcuttu, planlı olarak vapurda bulunan yüklü bir meblağı yağma etmişlerdir. Vapur kaptanının bu hadisede de baş aktör olması her şeyin daha önceden planlandığı izlenimini vermektedir. Zira yapılan tahkikatlar neticesinde Rusların Luka'yı Avusturya konsolosluğuna iade ettiği belirlenmiştir³⁸. Tüm olaylar bir araya getirildiğinde Luka'nın Ruslar ile iş birliği yaptığı ve esir edilme esnasında kargaşadan istifade ile vapuru yağmaladığı kuvvetle muhtemeldir. Eğer Luka, Rusların vapuru ele geçireceğini bilmeseydi bu türden bir hareketin sonucunun en yakın limanda tutuklanmak olduğunun farkındaydı. Luka'ya yardım eden Osmanlı subaylarının durumu ise hadisenin bir başka yüzünü yansıtmaktadır. Özellikle bu dönem zarfında Osmanlı subaylarının benzer yolsuzluk veyahut yağma hadiselerine karışmaları sıklıkla cereyan etmektedir. Daha açık bir ifade ile subaylar veyahut daha üst rütbe askerler nüfuzlarından faydalanarak kumanya, yol, su vb. parası gibi çeşitli masraflarını göstererek neferlerin paralarını alma yoluna gittikleri bilinmektedir. Bu birçok durumda görülen o dönem olayları açısından vakayı adliyedendir. Belli ki Mersin vapurunda da kaptanla iş birliği yapılarak bir yolsuzluk yapılmıştır. Bu yolsuzluğun vapurun Ruslara teslim etmeye giden ilişkiler ağını beslemesi Osmanlı subayları için söz konusu olması düşünülemez. Ancak olay örgüsünün olması muhtemel şekli bahriye subaylarının Mersin vapuru kaptanı ile iş birliği yaptığı ve Rusların vapuru ele geçirmesi ve sonrası yaşanan gelişmelerin bu yolsuzluğu ortaya çıkarmasıdır. Ancak kaptanın yapmış olduğu yolsuzluk ve Rusların gemiyi ele geçirmesine aracılık etmesi kuvvetle muhtemeldir

Mersin Vapuru Sivastopol'de

Mersin Vapuru³⁹ ve içerisinde bulunan 800 kadar Osmanlı askeri 14 Aralık 1877

37 RGA VME. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 72.

38 BOA, HR. HMŞ. İŞO., 262/5. 31 Ekim 1878.

39 Vapur, Sivastopol'e ulaştıktan sonra ismi *Penderakliya* olarak değiştirilerek Karadeniz Filosuna

sabah saat 7 civarında Sivastopol'e ulaştı⁴⁰. Aslında vapurun ilk güzergâhı Odesa limanıydı hatta esirler için liman amirliğine kahve, pilav ve koyun eti pişirilmesi için telgraf da çekilmişti. Ancak son anda oluşan hava koşulları nedeniyle istikamet değiştirildi⁴¹. Vapuru ele geçiren Baranov bu saatten sonra hızla üstlerine birbiri ardına telgraf çekmeye başladı. İlk olarak Karadeniz Filosu Komutanı Amiral Arkas'a vapurdaki esir sayısı hakkında bilgi vererek onların liman amirliğine teslim edildiğini ileten Baranov, Prens Vorontsov'un esirleri görmek istediğini belirtti⁴². Arkas'a aynı gün çektiği diğer telgraf ise vapurda ele geçirilen mallar ve esir sayısı hakkındaydı. Baranov'un raporuna göre vapurda 785 asker, 9 bürokrat, 1 tüccar, 2 süvari atı vardı. Ayrıca 103 görevli memur ile 12 kadın ve çocuk da esirler arasındaydı. Vapurda ele geçirilen paranın fazlalığı Baranov'u hayli şaşırtmıştı⁴³. Bu paraların çoğunluğu vapurda bulunan tüccarlar ve üst düzey askerlerindi⁴⁴. Aynı gün Arkas Mersin Vapuru Hadisesi hakkında Baranov tarafından yollanan son bilgilerin de yer aldığı bir raporu Rus Çar'ı II. Aleksandr'a iletti⁴⁵. Vapurdaki askerler arasında bazıları oldukça kötü durumdaydı. Bu nedenle acil müdahale gerekli olan 58 asker Bialystok Brest hastanesine sevk edildi⁴⁶. 15 Aralık'ta Prens Vorontsov Sivastopol'de tutulan esirleri ziyarete geldi. Baranov Prese esirler hakkında kısa bilgiler verdi. Ardından üst düzey askerler ile kısa bir sohbet gerçekleştirildi. Esirler arasında bazı paşaların haremine ait kadınlar da mevcuttu. Hatta önemli bir paşanın hareminden bir kadın General Rihter'e teslim edildi. Prens Vorontsov da Türk komutanı Çapanoğlu ve birkaç askeri beraberinde götürdü⁴⁷.

Türk esirlerin uzun bir yolculuktan sonra Sivastopol'e getirilmesi bir müddet limanda bekletilmeleri hem yerel Rus eşrafı hem de Kırım Tatarları arasında bir heyecan yarattı.

dâhil edildi. Bk. *General Adyutant Admiral, Nikolay Andreyevich Arkas, Biograficheskiy Ocherk Sostavlenyy A. M. Denisovym*, s. 194-195.

40 *Geroi I Deyateli Russko-Turetskoy Voyny*, S. Peterburg, Izdaniye V. Turby, 1878, s. 14-23; RGA VME F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 16-17.

41 RGA VME F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 56-62.

42 RGA VME F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 16-17.

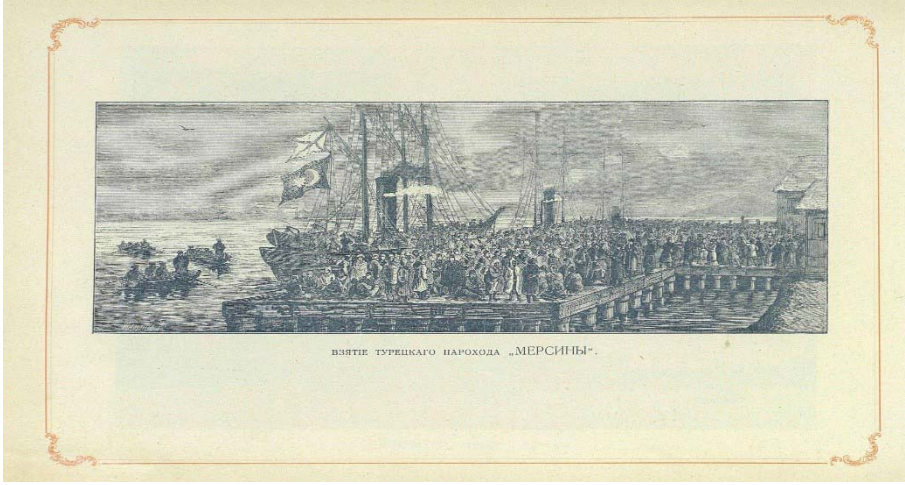
43 RGA VME F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 27.

44 *Vzyatiye Turetskogo Transporta Mersina? Sbornik Voyennykh Razskazov Sostavlenykh Ofitserami-Uchastnikami voyny 1877-1878*, Tom I, S. Petersburg 1878.

45 RGA VME F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 29-30; RGA VME F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 21.

46 RGA VME F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 24.

47 RGA VME F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 38.

Görsel: Mersin Vapurun Esirlerinin Sivastopol Limanına Gelişini tasvir eden bir tablo

Görselde görüleceği üzere 800'den fazla Osmanlı askeri ve vapur mürettebatı limana istiflenmişti. Dolayısıyla esirlerin Rus halkı ile ilk karşılaşmaları savaşın getirdiği olumsuz hava ile menfi olabilmekteydi. Ancak öteden beri Türk toprağı olmuş ve Kırım Tatarlarının yoğun olarak yaşadığı bu bölgede müspet bir hava da sezilmekteydi. Nitekim bu hava Rus yetkililer tarafında da kısa sürede fark edilmişti. Bu nedenle Odesa Askeri Bölgesi Genel Sekreteri komutan Semeko, Genel Kurmay Başkanlığı'na Sivastopol'de bulunan Tatar nüfusu göz önüne alındığında bu esirlerin Kırım'da kalmasının sakıncalarını dile getirerek esirlerin acilen Rusya'nın iç bölgelerine transfer edilmesinin gerektiğini dile getiren bir rapor sundu⁴⁸. Bunun üzerine ilk olarak esirler kendi aralarında gruplara ayrıldı. 21 Subay, 135 düşük rütbeli asker, 15 hizmet eri, 32 yolcu, 30 kadar çocuk ve kadından oluşan ilk grup Akmescit (Simferopol)'de bulunan kışlalara ve evlere yerleştirildiler. Aslında esirlerin tümü ilk olarak Akmescit'e gönderilmek istendi. Ancak bu bölgede o kadar esiri barındırabilecek imkânın olmaması ve Tatar nüfusunun yoğunlukta olması bazı sakıncalar doğurduğu için kalan esirlerin farklı bölgelere sevkinin gerçekleştirilmesi için harekete geçildi⁴⁹. Akabinde geri kalan askerler Kerson'da bulunan esir kampına yönlendirildi⁵⁰.

48 (Rossiyskiy Gosudarstvenniy Voenno-İstoriçeskiy-Archiv-Rusya Devleti Savaş Tarihi Arşivi) RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 114–115.

49 RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 87.

50 RGA VME. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 66.

Türk esirleri Sivastopol'e getirildikten sonra iç bölgelere sevki devam etmekteydi. Esirlerin sürgün bölgelerine gönderilmeleri Rus bürokrasisinde de uzun tartışmalara neden olmaktaydı. İç İşleri Bakanı Timaşev, Harbi'ye Bakanı Milyutin'e geriye kalan esirlerin Tağanrog'un iç bölgelerine yerleştirmeyi teklif etti. Ayrıca buradaki esirler kolluk kuvvetlerinin gizli denetimi altında tutulabilirdi⁵¹.

Esirlerin iç bölgelere sevki genelde Tatar tercümanlar vasıtasıyla gerçekleştirilmekteydi. Bu Tatar tercümanlar bölgedeki yerel halka da bilgi akışı sağlıyordu. Dolayısıyla kısa sürede şehrin ileri gelenleri esirler hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşmaktaydı. Mersin vapuru esirlerinin durumu da kısa sürede Müslüman eşraf tarafından öğrenilmişti. Hatta Tatar eşrafından ve zenginlerinden birçoğu Rus askeri yetkililerine Mersin vapuruyla beraber getirilen Türk esirlerinin kefalet ile kendilerine teslim edilmesini ve tüm sorunlulukları üstleneceklerini bildiren telgrafları çekmişlerdi. Hassaten Rus askeri kurmayları esir sorununun çözüme ulaşmasına kadar kadın ve çocuk esirlerin şehrin ileri gelen bu ailelerine verilmesini uygun görmüşlerdi. Zira ileride bu gibi uygulamalar esir teatisinde sorunların çözümünde kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olabilirdi⁵². Akmescit'teki Batır Çelebi Müftü-zade de dilekçe verenler arasındaydı⁵³. Nitekim 30 Aralık'ta bir araya gelen Rus askeri kurmayları 31 Aralık 1877'de 30 kadın ve çocuğu kefalet ile bazı Tatar ailelerinin gözetimi altına vermeyi kabul etti⁵⁴. Üst düzey Osmanlı askeri ve memurlarının eşleri ise Rus generallerine teslim edildi⁵⁵. Bazı askerler ise mahkûm edilerek Harkov'a gönderildi⁵⁶.

Sonuç

Rusya'nın Kırım Savaşı'nda uğradığı ağır mağlubiyet askeri modernleşmesine başlangıç oluşturur. Osmanlı Devleti için kâğıt üzerinde aynı savaş bir galibiyeti ifade etse de kazanımlar bakımından Osmanlılar Rusya'nın önünde değildir. Her iki imparatorluk için de modern savaş çağını açan Kırım Harbi ulaşım haberleşme ve askeri teçhizat gibi alanlardaki eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Kırım sonrası her iki ülke de hem denizcilik hem askeri silah teknolojisi hem de ulaşım

51 RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 237, 239.

52 RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 258.

53 V.V. Poznakhurev, *Ottomanskiye Voenno-plennyye v Rossii v period Russko-Turetskoy Voiny 1877-1878 gg.*, s. Petersburg 2017, s. 204.

54 RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 259.

55 RGVIA VME. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 71.

56 RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 148-149.

konusunda bir atılım başlatmıştır. Bu atılımın liderliğini Rusya'da II. Aleksandr Osmanlıda ise evvela Sultan Abdülmecid takiben de bilhassa denizcilik sahasında Sultan Abdülaziz üstlenmiştir. 93 Harbine gelindiğinde taraflar askeri teknoloji konusunda belirli ilerlemeler kaydetmiştir. Fakat bu ilerleme nitelik ve nicelik açısından bariz farklar ihtiva eder. Osmanlı tarafı kara ordusu modernizasyonunda modern ateşli silah ithali konusunda önde görülmesine rağmen askeri teknoloji ve kabiliyet bakımından uygulamaya soktuğu reform programını istendiği ölçüde başaramamıştır. Donanma bakımından da modern zırhlılar satın alınmasına karşın bunları organize edecek planlayacak kalifiye personel sıkıntısı açıktır. Özetle Osmanlı askeri reformununun maddi kaynakları bakımından yeterli personel yetiştirilmesi ve eğitim açısından ise henüz istenilen seviyede olmadığı savaş esnasında ortaya çıkmıştır. Rusya'nın yolu ise ithal teknolojiyi yerli üretimle birleştirmek olmuştur. Transfer edilen teknolojiyi Rusya kendi personelini kullanarak adapte etmiştir. Rusya'nın askeri modernleşmesinin Osmanlıdan en bariz farkı organizasyon kabiliyetini yükseltmeye çalışmaları ve insan gücünün mobilizasyonunu sağlamak olmuştur. Bu bariz fark çalışmanın konusu olan Mersin vapuru hadisesinde tebarüz etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de Rusya'ya karşı bariz üstün deniz gücüne rağmen sivil gemilerden bozma Rus donanmasına karşı başarılı bir blokaj uygulayamaması, Mersin vapuru hadisesinde görüldüğü üzere Karadeniz'in Osmanlı kıyılarında bir vapurun çatışmaya girilmeden esir edilebilmesi Osmanlı Devleti'nin teknolojik üstünlüğünü kalifiye personel eksikliği nedeniyle savaş sahasında ortaya koyamadığını göstermiştir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

DH. MKT., 33/18. 10 Ocak 1895

HR HMS. İŞO., 262/5. 31 Ekim 1878.

HR. SYS. , 1231/34 2 Ekim 1878.

Rusya Devleti Savaş Tarihi Arşivi, Moskova

RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2047. L. 136.

RGVIA. F. 970. – Op. 1. – D. 1322. – L. 113.

RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 258.

RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 259.

RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 114–115.

RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 148–149.

RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 87.

RGVIA. F. 400. Op. 3. D. 2038. L. 237, 239.

Rus Bahriye Arşivi, S. Petersburg

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 58.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 21.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 24.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 27.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 38.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 56-62.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 59-60.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 66.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 72.

RGA VMF F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 16–17.

RGV VMF. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 29–30;

RGV VMF. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 59.

RGV VMF. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 71.

RGV VMF. F. 243. Op. 1. D. 8111. L. 27.

RGV VMF. F. 243. Op. 1. D. 8104. L. 16–17.

IREMAM (Institut de Recherches et d'Etudes sur le Monde Arabe et Musulman) Özel Arşivi, Marsilya

4-21185, *Russes et Turcs La Guerre D'Orient, Vol 2*, Paris 1878.

Eserler

A. L. Samoviç, “Turetskiye Voyennoplennyye 1877-1878 gg Razmeshcheniye, Soderzhaniye, Vzaimootnosheniya s Naseleniyem Rossiyskikh Guberniy”, *Kafedra istorii Voyennyy Universitet*, Sadovaya-Kudrinskaya, 26/40, Moskva, Rossiya s. 17-26.

Besbelli, Saim *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Deniz Harekâtı*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1980.

Figes, Orlando, *Kırım Son Haçlı Seferi*, YKY, İstanbul 2012.

Geroi I Deyateli Russko-Turetskoy Voyny, S. Peterburg, Izdaniye V. Turby, 1878.

Köremezli, İbrahim “Kırım Harbi Sırasında Rusya’daki Esir Osmanlı ve Müttefik Askerleri (1853-1856)”, *Belleten*, C LXXVII, S. 280, 2013 Aralık, s. 983-1030.

Kurtoğlu, Fevzi, *1877-1878 Türk-Rus Harbinde Deniz Hareketleri*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935.

Mahmud Celalettin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*. C II.

Meclisi Mebusan. Zabıt Ceridesi, “Mersin Vapuru Hadisesi”, İ. 5, 24 Aralık 1293, C 1, s. 86-91.

Mozgafesky, *Rus Karadeniz Filosu Tarihi*, Deniz Matbaası 1935.

Nalçacı, Murat, “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sürecinde Rusya Ordu”, *Tarih Dergisi*, S. 54, 2011/2, İstanbul 2012, s. 149-172.

Poznakhirev, V.V. *Ottomanskiye Voyennoplennyye v Rossii v period Russko-Turetskoy Voyny 1877–1878 gg*, s. Petersburg 2017.

Poznahirev, V. V., “Kurskaya guberniya i Turetskie voennoplennye voyn XIX veka”, *Nauchnevedomosti Belgorodskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Seriya İstoriya. Politologiya. Ekonomika. Informatika*, no. 17, 2011, s. 151- 155.

Samoviç, A.L., “Turetskiye Voyennoplennyye 1877-1878 gg Razmeshcheniye, Soderzhaniye, Vzaimootnosheniya s Naseleniyem Rossiyskikh Guberniy”, *Kafedra istorii Voyenny Universitet, Sadovaya-Kudrinskaya*, 26/40, Moskva, Rossiya s. 19-25.

Samoviç, A.L., Turetskiye “Voyennoplennyye 1877-1878 gg v Vitebskoy”, *Vestnik Vitebskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 2009, s. 12-16.

Tansel, Fevziye Abdullah “Memleketimizde 1908'den Önce Rusların Gizli Çalışmaları ve Namık Kemal'in Komünizm, Sosyalizm Hakkında Düşünceleri”, *Türk Kültürü*, C 7, S. 75, s. 193-201.

Teplova, V., *Russkie Predstaviteli ve Tsargrade 1496-1891*, İstoriçeskiy Oçerk, Saint Petersburg 1891.

Uygun, Süleyman, “Karadeniz Sularında Paquet Kumpanyası (1878-1914)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 20, 2016, s. 137-172.

Uygun, Süleyman, *Osmanlı Suları'nda Rekabet Mesajeri Maritim Vapur Kumpanyası (1851-1914)*, Kitap Yayınevi 2015.

Uygun, Süleyman “Fransız Fraissinet Vapur Kumpanyası (La Compagnie Fraissinet) ve Osmanlı Limanlarındaki Faaliyetleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 24, 2018, s. 97-140.

W. Kipp, Jacob, “Consequences of Defeat: Modernizing the Russian Navy, 1856-1863”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge, Bd. 20, H. 2, Juni 1972, s. 210-225.

Hatıralar ve Günlükler

Baranov, *Sbornik Voyennykh Razskazov Sostavlenykh Ofitserami-Uchastnikami Voyny 1877-1878*, Tom I, S. Petersburg 1878.

Çağlar, Burhan, *İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Furnal)*, Arı Sanat Yay., İstanbul 2010.

General Adyutant Admiral, Nikolay Andreyevich Arkas, Biograficheskiy Oчерk Sostavlenyy A. M. Denisovym, Sevastopol 1877.

Hobart Paşa'nın Anıları, çev. Derin Türkömer, haz. Kansu Şarman, İş Bankası Yay., İstanbul 2015.

Vzyatiye Turetskogo Transporta Mersina” *Sbornik Voyennykh Razskazov Sostavlenykh Ofitserami-Uchastnikami voyny 1877-1878*, Tom I, S. Petersburg 1878.

Poroshin I.A Chetvert’ veka nazad (iz Gimnazicheskikh Vospominaniy). S. Petersburg., 1905.C.39. <https://www.booksite.ru/education/main/memoir/2.htm>.

Sürelı Yayınlar

Morskoy Sbornik S. CLXIV (164), 1878, No: 1, Morskaya Khronika, s. 31-35.

Morskoy Sbornik S. CLXIV (164), 1878, No: 2, Morskaya Khronika, s. 16-23.

Morskoy Sbornik S. CLXIV (165), 1878, No: 3, Morskaya Khronika, s. 2-10.

Morskoy Sbornik, C CLVII. 1877, No: 12., s. 17.

Morskoy Sbornik, C LVII. 1877, No: 12.

Morskoy Sbornik, CLXIII, 1877, No: 1, s. 5.

Morskoy Sbornik, CLXIII, 1877, No: 11, s. 36

The Guardian, 23 Ocak 1878, s. 6.

The Guardian, 14 Ocak 1878, s. 5.

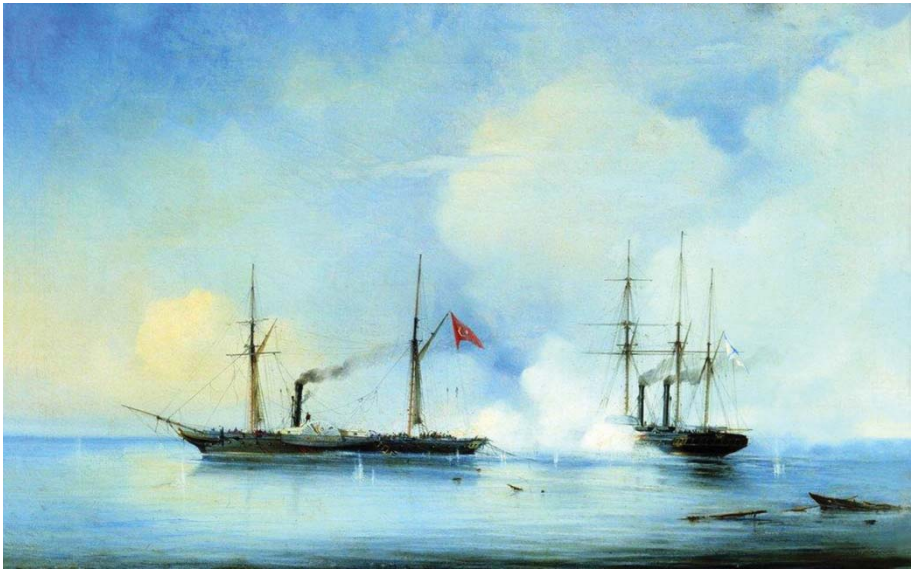
The Times, 14 Ocak 1878, s. 5.

The Times, 15 Ocak 1878, s. 5.

Ekler

Ek 1: Mersin Vapuru Sivastopol Limanı'nda

Ek 2: Ünlü Rus Ressam İvan Konstantininoviç Ayvazıvskiy'in çizimi ile Mersin Vapuru'nun ele geçirilişi

Ek 3: İvan Konstantininoviç Ayvazıvskiy'in Mersin Vapurunu'nun Götürülüşünü Tasvir Eden Çalışması